

КОЛОСКОВІ УРОКИ

ЛЮБОВ ВЕЛИЧКО

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Широка, майже стокілометрова, смуга Українського Полісся займає північну частину нашої країни. Колись тут, як і на більшій території планети, було море. Воно то наступало, то знову відступало, щоразу залишаючи по собі товщу осадових морських відкладів. Ця територія не раз змінювалася: тут були і солоні озера, і морські затоки, і архіпелаги. Доки море не перестало наступати на сушу, поверх кристалічного фундаменту, який утворився ще раніше, товща відкладів становила кілька сотень метрів. Згодом з півночі насунув льодовик, зі страшною силою зминаючи все на своєму шляху. Після нього залишались товщі відкладів уламкового матеріалу гірських порід, присунутих льодовиком десь із півночі.

Сьогодні більша частина Українського Полісся зайнята одноіменною низовиною. Характерні висоти рельєфу – 120–200 м, поширені великі заплави, які щороку затоплюють численні ріки з живописними берегами, красуються мальовничі озера, величезна кількість дрібних струмків, непрохідних боліт. Значна територія вкрита мішаними, хвойно-широколистяними лісами. Серед дерев переважають сосни, дуби, берези, граби, клени, липи, тополі, вільхи, верби.

Природа цього краю неповторна і трохи схожа на тайгу: вогка низовина, місцями підтоплений ліс, царство комарів й мошок, гедзів й інших "кровосісів" – вмиють обкусають з ніг до голови! З пожежної вежі, заввишки 37 метрів, видно, як на десятки кілометрів аж до горизонту простягаються лісові масиви. Але що це? Он ген височіє своєрідний кам'яний острів, схожий на залишок високого гірського пасма... Як він утворився серед низовин, боліт та лісів?

На півночі Житомирської області серед густих лісів Українського Полісся самотньо височіє стародавній Словечансько-Овруцький кряж. Він простягся на понад 50 км з заходу на схід від міста Овруч до села Червонка. Середня висота кряжу над рівнем моря – 60–80 м, максимальна – 316 м. Видатний український географ і дослідник Полісся академік Павло Аполонович Тутковський назвав Словечансько-Овруцький кряж „нагромадженням чудес природи, що нагадують у мініатюрі славетний Йеллоустонський парк”.

Кряж складається з пісковиків та рожевих і червоних кварцитів, яким понад 1300–1500 млн. років. Ці породи – чудовий будівельний матеріал, з якого наші предки споруджували Софіївський собор, Києво-Печерську лавру, Золоті Ворота, архітектурні пам'ятки Переяслава-Хмельницького, Овруча, Вишгорода та інших міст. Словечансько-Овруцький кряж – єдине місце в Україні, де є поклади рідкісного мінералу парафіліту, з якого колись древляни виготовляли прикраси, а нині цей напрочуд вогнетривкий матеріал використовують для виготовлення світильників для маяків. Чому родовища цього мінералу розташовані лише тут і більше ніде?

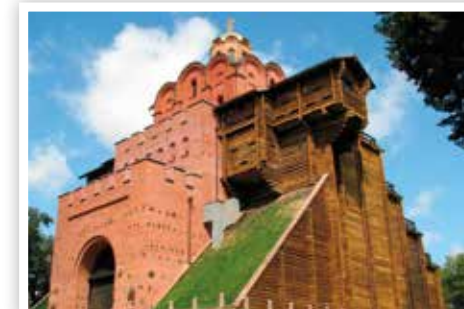
Парафіліт

Софійський собор

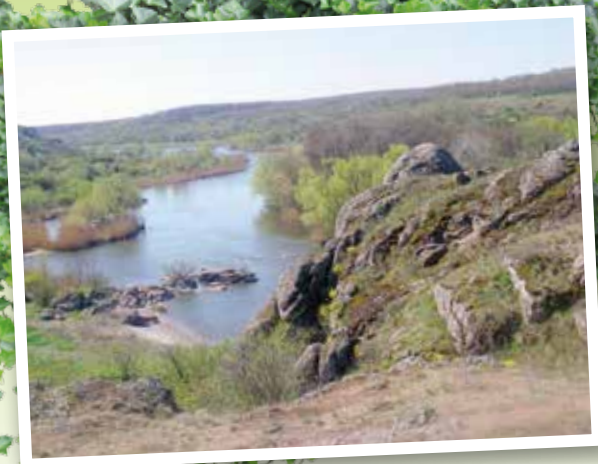

Києво-Печерська лавра

Золоті Ворота

Ще одна загадка: велика територія місцевих кристалічних порід вкрита товстим шаром лесу – характерної для цієї місцевості гірської породи. Найбільш поширена еолова теорія походження лесу – утворення внаслідок нагромадження вітром сухого пилу в степах. Під час тертя частинки пилу електризуються, а потім осідають і злипаються. В Україні лес поширений в Степу та Лісостепу, де він є материнською породою для чорноземів.

Але найбільш дивовижною є рослинність Словечансько-Овруцького кряжу. Потрапивши сюди, не відразу збагнеш, де ти – на Поліссі чи на Кавказі. Так, поблизу села Городня розкинулося поле, всуціль укрите плющем – рослиною, що характерна для південних районів. На схилах пагорбів бувають зарості азалії понтійської, яка є реліктом третинного періоду, сучасником мамонта. Її високі кущі з великими оранжевими й жовтими квітами де-не-де утворюють тут важкопрохідні хащі. Парадоксально, що цей поліський острівець азалії віддалений від свого основного ареалу (Малої Азії та Кавказу) на тисячі кілометрів. Як і коли відбувся такий розрив, – загадка. Вперше цю рослину відкрили в горах Кавказу, там вона часто утворює суцільні зарості, інколи захоплює навіть ледь прикриті землею скелі. Потім азалію виявили у Малій Азії. Про те, що вона росте на Поліссі, тривалий час учені навіть не здогадувалися, а місцеве населення називало її просто – дряпоштан.

Кажуть, ще 1795 року англійський садівник Міклер побачив азалію на Поліссі і викопав кілька кущів, а потім продав за великі гроші. Відтоді азалія має славу однієї з найгарніших декоративних рослин. Вона не лише гарна, але й корисна: деревина практично не вбирає вологу, тому гілкою азалії за будь-якої погоди можна легко розпалити багаття.

У нектарі квіток азалії є глюкозид андромедотоксина – речовина, що є досить сильною отрутою. Давньогрецький пол-

ководець та письменник Ксенофонт Афінський, який жив 400 років до нашої ери, розповідає про похід своєї армії у Колхиду. Солдати наїлись меду, зібраного бджолами з азалії, і отруїлися. Цей мед називають п'янким, адже у людини, що спробувала його, він викликає симптоми, схожі на сп'яніння: запаморочення, нудоту, судоми. У Поліссі невідомі випадки отруєння людей п'янким медом, але точно відомо, що тварини, які скуштували листя або квіти азалії понтійської, гинуть. Букет квіток цієї рослини небезпечно тримати у зачиненій кімнаті – її запах може спричинити запаморочення та нудоту. З цієї причини серед заростів азалії не варто розбивати намети.

Але ще не все. Поблизу села Червонка мандрівники натрапляють на зарості ще одного представника півдня – скельного дуба, а неподалік села Городець росте незвична для цих місць чорна береза. Як ці рослини потрапили сюди з далекого півдня, досі не відомо.

Ось такий він, цей дивовижний острів, розташований серед зеленого моря Українського Полісся. Можливо, колись на території сучасного Полісся справді височіла гірська система, сполучена з Кавказом? Деякі її відроги тяглися аж до Білорусі і Скандинавії, а згодом опустилися вглиб земної кори, залишивши нам загадку природи Українського Полісся - Словечансько-Овруцький кряж.

Азалія понтійська

Величко Любов Дмитрівна,
вчитель біології і географії
Олександрівської ЗОШ І-ІІ ступенів,
Черкаської області,
лауреат І Всеукраїнського
Інтернет-конкурсу
„УЧИТЕЛЬ РОКУ-2016“
за версією науково-популярного
природничого журналу „КОЛОСОК“

